

Міжнародні політичні відносини

УДК 328.16

ББК 66.2

ТРАНСФОРМАЦІЯ ПОЛІТИЧНОГО РЕЖИМУ В РУМУНІЇ: ТРУДНОЩІ ПОЧАТКУ ПЕРЕХОДУ ДО ДЕМОКРАТІЇ

В. І. Бурдяк

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича;
58012, м. Чернівці, вул. Коцюбинського, 2; тел. +38(050)67-87-627;
e-mail: vira_burdjak@rambler.ru*

У статті досліджено сучасний рівень розвитку політичного режиму Румунії за його функціональними особливостями (політичною діяльністю і політичною свідомістю лідерів та суспільства на загал). Доведено, що в державі існує напівконсолідована демократія, тож політичний режим має авторитарні, тоталітарні, демократичні складові. Румунія чітко зорієнтована на Захід, як член ЄС і НАТО, але важко інтегрується в міжнародні організації. Для стабілізації демократичного політичного режиму ситуація вимагає подальшого реформування політичної, економічної, правової і духовно-культурної системи.

Ключові слова: *Румунія, політичний режим, політичні партії, трансформація*

Румунія, як і більшість країн ЦСЄ, в ХХ ст. пізнала всі класичні форми режиму; від парламентської демократії пройшла через авторитаризм і закінчила тоталітаризмом. Аналізуючи дезінтеграцію комунізму, З. Бжезинський констатує, що поняття тоталітаризму не втратило значення, інакше не було б можливості вивчити цю особливу систему, встановлену у Радянській Росії [1, с. 203]. П. Вандич пише, що «для країн найголовнішим було питання про появу режимів і їх значення для розвитку» та ставить запитання – «чи присутні ми тепер при появі нової тенденції, яку можна з легкою посмішкою назвати «соціалістичним постмодернізмом» і яка є прозахідним еквівалентом минулого соціалістичного реалізму?» [2, с. 848]. Теза викликає безліч суперечок і вчені далі його досліджують. Чи існує третій шлях, який би вів до нової фор-

ми політичного режиму? Спробуємо в'янити це на прикладі посткомуністичної Румунії, яка активно вибудовує новий політичний режим.

З 1989 р. у Румунії розпочався перехід від соціалізму до демократії, а після парламентських виборів 1990 р. – до становлення і розвитку демократичного політичного режиму. Трансформація режиму продовжується і в сучасний період. За Конституцією, прийнятою у 1991 р., Румунія – республіка. Глава держави – Президент, глава уряду – прем'єр-міністр; парламент – верховний представницький орган румунського народу і єдина законодавча влада. У парламенті є дві палати – депутатів і Сенату (ст. 58), яких обирають на чотири роки; термін може бути продовжений органічним законом у випадку війни чи катастрофи (ст. 60). Кожна Палата обирає постійне бюро. Голів Палати депутатів і Сенату обирають на термін мандату Палат, а членів постійних бюро – на початку кожної сесії. Їх можуть відкликати до закінчення мандату. Депутати і сенатори створюють парламентські групи за регламентом кожної Палати, постійні, слідчі чи інші спеціальні комісії. Постійні бюро і комісії формуються за політичним складом кожної Палати (ст. 61). Палати працюють окремо і на спільних засіданнях за регламентом (ст. 62) [7].

Президента Румунії обирають на загальнодержавних виборах, прямим, таємним голосуванням. Прем'єр-міністр та уряд підконтрольні парламенту. Політичний режим Румунії базується на егалітарному і повному бікамералізмі. Палату депутатів і Сенат обирають за однією системою, в тих же виборчих округах, з тими ж функціями. Кабінет Міністрів формують дві Палати. Уряд поділяє законодавчу ініціативу з депутатами, сенаторами і будь-якою групою людей, що нараховує у своєму складі 100 000 громадян [7].

Всенародне обрання Президента, модератора між державою, її органами і суспільством не характеризує політичний режим Румунії як напівпрезидентський, французького типу. Влада Президента обмежена багатьма умовами. Він призначає кандидатуру прем'єр-міністра за поданням більшості парламенту, а за її відсутності, за поданням найбільших парламентських фракцій; зобов'язаний визнати міністрів, за яких проголосував парламент, але не може відправити прем'єра у відставку. Президент присутній на урядових засіданнях лише в надзвичайних ситуаціях. Він, на відмінну від французького Президента, може розпустити Палати парламенту лише після двох невдалих спроб отримати вотум довіри від урядів, прем'єр-міністрів яких призначає він сам [4, с. 114-128].

Наведенні положення з Конституції Румунії вказують на демократичність структури і принципів формування парламенту, але лише за цими ознаками чітко класифікувати політичний режим, встановлений новою Конституцією – складно. За відомою в політичній науці типологією політичних режимів, сучасний режим Румунії визначається як напівдемократичний і напівпрезидентський, тобто, як певний синтез між

президентською і парламентською формами державного правління [23, с. 26]. У Конституції 1991 р., не було чітких статей про поділ влади, не згадувалося про «державну владу», а лише про «владу державних органів». Проте, внесені поправки до Конституції (2003) не змінили політичний режим, а лише підкреслили його еклектичний характер, започаткований Конституцією 1991 р. [23, с. 29].

Аналіз сучасного стану політичного режиму Румунії вказує на властиву йому специфіку, зумовлену низкою обставин. Найперше тут виконавчу владу здійснює і уряд, і Президент, тобто вона – дуалістична. Легітимність Глави держави контрастує з легітимністю прем'єра, компромісною, через парламентські торги, які ведуться після виборів. Президентська легітимність була вищою у період 1990-2004 рр., адже президентські і парламентські вибори відбувались одночасно. Реформи 2003 р. продовжили мандат Президента до п'яти років, що розмежувало парламентські і президентські вибори.

Президент – важливий актор політичної системи. Вчений з Бухареста Д. Барбу стверджує, що «румунський електорат розглядає більшість винятково як президентську, як більшість, що не лише має підтримувати політику Президента, а яка завдяки йому має владу. Партії мають бути пропрезидентські чи антипрезидентські, уряд розглядається як створений Президентом і лише формально затверджений парламентом, а не як уряд створений парламентською більшістю і лише формально затверджений Президентом» [15, с. 152-153].

Зауважимо, що інститут президентства – єдина гілка державної влади, яка постраждала від значних конституційних криз. Перша криза виникла у вересні 1996 р., коли Президент І. Ілієску заявив, що буде балотуватись на третій термін. Друга криза – грудень 1999 р., коли Президент Е. Константінеску втрутився у процес відставки прем'єр-міністра Р. Васале. Третя криза пов'язана з відмовою Президента Т. Бесеску назвати ім'я нового міністра закордонних справ. Вирішувались ці кризи різними шляхами. У 1996 р. проти супротивників І. Ілієску Конституційний Суд (КС) прийняв 23 рішення [19, с. 720-895]. Криза 1999 р. призвела до відставки уряду Р. Васале, протесту опозиційних партій і внесення поправок до Конституції, за якими Президента позбавили права відправляти прем'єра у відставку. У 2007 р. КС не визнав факту існування «кризи конституційного характеру» між двома гілками виконавчої влади, адже призначений міністр був затверджений парламентом.

Втім, це не всі конфлікти Президента і уряду, які впливали на типи легітимації їх влади. Кризу 2007 р. викликала спроба прем'єра сформувати нову парламентську більшість. Президент не досяг відставки уряду і дострокових виборів. Уперше в історії Румунії у конфлікт двох гілок влади втрутився парламент. Але не для оголошення вотуму недовіри уряду, який втратив підтримку того, хто його призначив, що звично для класичних режимів, а оголосив імпічмент Президенту. Парламент ство-

рив спеціальну комісію для розслідування дій Президента. 184 депутати підтримали висновки комісії, звинуватили Гаранта, що він 19 разів порушив Конституцію, не втрутився у політичні суперечки. Ліва опозиція закидала Т. Бесеску «тоталітарні нахили», зловживання владою, прослуховування телефонів членів уряду, корупцію, нагнітання конфліктів між політиками і підлив іміджу Румунії у світі заявами, які не узгоджені з програмою коаліції, парламентом і урядом.

Втім, КС Румунії визнав, що порушення Т. Бесеску «незначні і не можуть служити підставою для усунення з посади». Президент звинувачення на свою адресу не прийняв, тож парламент вирішив винести на референдум питання про його імпічмент. Голоси депутатів поділились так: 322 «за», 108 – «проти» та 10 – «утримались». За законодавством, щоб усунути Президента з посади потрібна більшість голосів учасників референдуму, а щоб всенародне голосування було дійсним, участь повинні взяти понад 50% всіх громадян з правом голосу, тобто понад 9 млн чол. На референдумі 19 травня 2007 р. чинного Президента підтримали 74,48% громадян. Після оголошення попередніх результатів, Т. Бесеску виступив на телебаченні і закликав депутатів до співпраці. «Румунія проголосувала на референдумі за зміни і за той курс, який Бесеску обіцяв проводити» [8], – сказав він. У Румунії імпічмент Президенту спробували оголосити вперше.

Президентські вибори 2004 р. і референдум 2007 р., дають підстави для висновку, що в суспільстві суттєво змінювалося сприйняття інституту президентства. Значною мірою це залежало від лідерських якостями Бесеску, який двічі поспіль перемагав на президентських виборах, і суттєво змінив ставлення громадян до цього інституту, піднявши його легітимність власною харизмою і рисами. Румунський вчений Р. Бранков'яну пише, що «він не лише став локомотивом для Демократичної Партії, а й був рятувальником, провіденційним лідером. Бесеску володіє різними якостями лідера, вміє маніпулювати масами і створювати колективні емоції. Він ідеально підходив на посаду Президента, у порівнянні з усіма тодішніми кандидатами, адже володів сміливістю, рішучістю і волею. Своїм вмінням робити політику він, легітимно, повернув на 100 градусів результати виборів» [6, с. 3]. Як моряка в минулому, Бесеску характеризують «живою людиною», «автентичним», «справжнім», «природним»; людиною з народу: «не шліфованим», але позбавленим комплексів. Попри те, що в нього «обличчя не Президента», ці ознаки є свідченням його простоти, шляхетності і гідності. Перебуваючи на посаді, він ототожнював інститут президентства з рішучістю і силою. Тому 2007 р., коли парламент домагався процедури імпічменту, населення на референдумі висловилося за збереження його на посаді Президента.

Д. Барбу пише: «якщо політичні партії встановили в Румунії правило партократії, то Президент Т. Бесеску встановив незвичну модель президентства – «Монарха за виборчим правом». Науковець дійшов та-

кого висновку після заяв Президента, що він не завдячує успіхом нікому, та на відмінну від інших політиків, яких підтримують партії, отримав мандат прямо від народу. Так, як «королі Румунії, Президент зайняв крісло не за рішенням певної партії, а за волею народу, хоч відрізняється від королів тим, що вони отримали божественну милість, а він отримав виборче право (загальне виборче право)» [14]. Тож парламентаризацію політичного режиму імпічментом, ініційовану законодавчим органом зупинив всенародний референдум, хоч це і не припинило протистояння між Президентом та прем'єром. Але виконавча влада Румунії достатньо еластична для того, щоб дозволити подібну коабітацію.

До виборів 2004 р. Румунія не мала подібного прецеденту і такого досвіду. У 1990, 1992 та 2000 рр. політичні переваги Президента співпадали з політичною орієнтацією найпотужнішої парламентської партії. У 1996 р. інша виникла ситуація. Попри політичну конфронтацію у передвиборній кампанії (з лідером Соціально-демократичного союзу (СДС) П. Романом і кандидатом Демократичного союзу угорців Румунії (ДСУР) Г. Фронда), ставши Президентом Е. Константінеску, здобув підтримку парламентської більшості, сформованої на основі коаліційної угоди СДС і ДСУР. Конфлікти Президента і прем'єра тоді спричинили організаційні труднощі в Націонал-цараністській християнсько-демократичній партії (НЦХДП) [27, с. 169]. Але у 2005 р. ситуація змінилась, коли Бесеску – єдиний кандидат від Демократичного Альянсу Правдивість і Справедливість (Д.А. – Ліберально-демократична і Національно-ліберальна партія), ставши Президентом, втратив підтримку прем'єра та проурядових політичних сил. Протистояння двох лідерів виконавчої влади – класичний приклад коабітації між супротивниками, в якій з 2007 р., пропрезидентська політична партія була виключена з урядової коаліції. З того часу Президент співіснував з «ворожим» йому урядом, сформованим на основі гетерогенної парламентської більшості.

Т. Бесеску гідно вийшов з ситуації і в 2009 р., знову переміг, вигравши президентські вибори, як кандидат від ЛДП, за підсумками двох турів. У II турі, він переміг кандидата від СДП М. Джоане з перевагою менше 1% голосів. 21 грудня Т. Бесеску приніс присягу на спільному засіданні обох Палат парламенту і сказав про підсумки проведеного одночасно з I туром президентських виборів (22 листопада 2009 р.), загальнонаціонального референдуму, на якому більшість румун висловились за скорочення кількості депутатів з 471 до 300 і однопалатний парламент [9]. Але реформи відклали на невизначений час.

Зазвичай у суспільстві циркулювали різні думки й оцінки дій Президента. Через постійні політичні й економічні кризи Румунія потрапила у доволі скрутне становище. МВФ вважав, що країна не зможе швидко впоратись із зовнішніми боргами і повернути їх, що Бесеску і вертикаль влади прагнуть приховати від людей правду про реальний економічний стан [26]. Дійсно, структура політичного режиму дозволяла Пре-

зиденту приховувати від громадян певну інформацію про економічну і політичну ситуацію. Бухарест гостро критикував заяви експертів МВФ, а Президент на зустрічі з представниками Національного Банку висловив жорсткі претензії до ЗМІ, парламенту, депутатів владної партії, які голосували за зниження ПДВ з 16 до 10% [26]. Такий епатажний виступ Бесеску свідчив про характер режиму. Поведінка Глави держави, безперечно, впливала на ситуацію, але його звинувачення не мали цілісної системи аргументів, тож західні інвестори остерігалися Румунії, як потенційно нестабільної зони для вкладання фінансових ресурсів.

Другою особливістю політичного режиму Румунії стало прагнення певних сил до його парламентаризації. Але перешкодою на цьому шляху у 2007 р., крім провалу спроби імпічменту Президента, стало й зниження іміджу самого парламенту. Результати соціопитування засвідчили, що законодавчий інститут політичної системи в середньому підтримує лише 21,2% населення. Політичні партії отримали ще нижчий результат, середній рівень їх підтримки – 16%. Лише довіра до інституту президентства, з своєрідною моделлю дій Бесеску, сягала понад 40% підтримки, і була близькою до рівня підтримки Церкви та армії. Причина низького рівня довіри парламенту – не лише в парламентській діяльності партій та коаліціади, а й спотворений ефект надпарламентаризації всього політичного простору після краху комуністичного режиму [12, с. 88]. Крім того, низьку довіру до парламенту викликає модель румунського егалітарного бікамералізму, з рівними компетенціями і функціями двох Палат, що гальмує законодавчий процес. Цей легіслативний орган слабший, виконавчої влади, бо парламент жодного разу не відхилив проект бюджету; майже 90% всіх прийнятих законів ініціював уряд, а не депутати чи сенатори [23, с. 56-57].

Р. Греку, провівши емпіричний аналіз дій законодавчої та виконавчої влади, дав характеристику ролі уряду в політичній системі держави і визначив статус, т.зв. його «асценденцією», тобто особливостями роботи попередніх урядів, яка впливає на оцінку ролі сучасного; проаналізував шість основних періодів діяльності уряду і взаємодію з парламентом у посткомуністичний період [21, с. 22]. У *перший період* (грудень 1989 – травень 1990 рр.) уряд домінував над парламентом; конфігурація політичної системи була розмитою, а законодавча база для визначення статусу уряду – відсутня. У *другий період* (20 травня 1990 – вересень 1990 рр.) уряд формувала одна партія, яка виграла вибори. Відповідно до теорії А. Лейпхарта, це – прояв ознак мажоритарного режиму, за яким уряд домінує в політичному житті. Падіння уряду в вересні 1991 р. пройшло не парламентським (демократичним) шляхом, а недемократичним. Домінацію уряду спричинила роль прем'єра П. Романа, який одночасно був і лідером провідної парламентської партії. *Третій період* (вересень 1990 – вересень 1991 рр.) показав перевагу уряду в політиці держави, попри відсутність підтримки з боку парламенту.

Прем'єру Столожану вдалося легко змінити деяких міністрів, попри негативну реакцію на це парламенту. *Четвертий період* (1992-1996 рр.) характерний особливою перевагою уряду над парламентом. Ситуацію ускладнювала головна парламентська партія РПСД, що домінувала в уряді, але не мала більшості посад у Сенаті та Палаті депутатів. Попри ці труднощі (за винятком періоду існування коаліції партій, т.зв. «червоного квадрату», які підтримували його), уряд Векерою діяв чотири роки без підтримки парламенту. У *п'ятому періоді* (1996-1998 рр.) уряд теж домінував, адже з 217 проектів, розглянутих Законодавчою Радою, він ініціював 206, розробив 198 проектів урядових постанов і 395 рішень, що прямо вказувало на його переваги над парламентом навіть у сфері законодавчої ініціативи. *Шостий період* (з 1998 р.) позначений тим, що уряди нав'язували свої підходи до важливих законопроектів (Закон про Держбюджет 1998 р., Закон про Полікультурний Університет «Petőfi-Schiller» тощо, прагнучи анулювати деякі податкові труднощі для румунських і іноземних інвесторів) [21, с. 23-24]. Тож, зважаючи на дослідження Р. Греку, і результати щорічних соціологічних опитувань про довіру до політичних і громадських інституцій, очевидно, що парламент не користується вищим ступенем довіри у суспільстві, що спроби парламентаризації політичного режиму, які робить частина політичних сил Румунії реально не мають під собою видимих підстав.

Наступна особливість режиму Румунії – взаємодія держави з політичними партіями при реалізації суспільних інтересів. Партії зародилися в громадянському суспільстві і відстоюють інтереси різних соціальних спільнот. Зазвичай партійна система визначає суть режиму. До становлення партійної системи в Румунії інститути демократії формувались на основі принципу поділу влади, а з її появою ситуація змінилась. Мажоритарні чи домінуючі партії, що отримали більшість мандатів і контролюють парламентську більшість та уряд, змінюють принцип поділу влади на символ, визначають політичний курс і його реалізацію.

Роль партій у парламентській і президентській формах політичного режиму різна. У парламентських демократіях уряд формують представники однієї чи кількох партій, а вибори – боротьба партій. Для перемоги партіям потрібна єдність дій і жорстка дисципліна. Партія чи коаліція, які перемогли на виборах, формують уряд і без їх схвалення член партії/коаліції (депутат) не може ввійти до уряду. Інститути влади у президентських демократіях формуються через прямі вибори, а не через просування кандидата зусиллями партії, тому вплив партій на передвиборну боротьбу малий, а сама боротьба – суперництво яскравих лідерів. Румунія – напівпрезидентська республіка, але при формуванні владних інститутів тут створюють і властиві парламентській формі органи, що свідчить про еклетизм політичного режиму.

Після грудневого (1989 р.) перевороту Румунську комуністичну партію (РКП), яка в повоєнні роки тотально контролювала всі сфери

життя суспільства, відсторонили від управління. Різні політичні сили швидко зорганізувалися і заповнили політичний вакуум, що виник після повалення режиму Н. Чаушеску. Після десятиліть комуністичного панування, розпочався процес формування багатопартійності, заснованої на політико-ідеологічному плюралізмі [4, с. 116]. Події 1989 р. у Румунії відрізнялись від мирних «оксамитових революцій» ЦСЄ жорстокістю і кровопролиттям, непересічним впливом на подальший розвиток політичного режиму. Певна аберация ходу історичного розвитку Румунії – теж особливість політичного режиму. Тут виконання завдань, пов'язаних з розвитком держави в політико-правовому напрямі – демонтажу соціалізму і демократизації суспільства, взяла на себе організація явно лівої політичної орієнтації, що викликало безліч протиріч у суспільстві, гостру політичну боротьбу, яка згодом часто набувала форм відкритої конфронтації і спроб вирішення політичних суперечностей з опонентами силовими методами.

Восени 1989 р. у Румунії, на відміну від держав ЦСЄ, де тоталітарний режим був слабшим, не було політичної сили, здатної вирішити завдання трансформації суспільства. Тож найбільш далекоглядна частина комуністичної номенклатури взяла на себе завдання ліквідації деспотичного режиму Н. Чаушеску [17, с. 347]. Крах політичних систем, який підспудно визрівав, а потім спонтанно і лавино подібно пройшов у ЦСЄ, зайняв, як слушно вказав у розмові з Президентом Чехії В. Гавелом відомий англійський політолог Т. Г. Еш, у Польщі десять років, в Угорщині – десять місяців, в НДР – десять тижнів, у Чехословаччині – десять днів, а в Румунії – десять годин [13, с. 44]. Румунія, яка була в глухій ізоляції від сусідніх держав і завдяки тоталітарному режиму до грудня 1989 р. не знала про революції в ЦСЄ, вийшла на шлях змін через реалізацію владних планів її другого ешелону, частини військових і силовиків. Опозиція у верхівці влади використала для знищення Чаушеску масові виступи населення трансільванського м. Тімішоаре, де у грудні 1989 р. активізувалась невдоволена угорська меншина [16, с. 54-55]. І. С. Яжборовська пише, що «введення в Бухаресті надзвичайного стану, вихід мас на вулиці Бухареста й інших міст країни, їх придушення в обстановці гострої боротьби всередині еліти, стали тлом для оголошення РКП «не існуючою», створення ради Фронту національного порятунку під гаслом «демократичного соціалізму» на чолі з одним із членів партійної верхівки І. Ілієску і уряду на чолі з П. Романом. Ініціативу змін перехопили діячі другого ешелону вчорашніх комуністів, які провели зверху «конституційну рекомунізацію» [11, с. 86], з метою зберегти владу, реформувати (деформувати) політичні інститути у своїх інтересах.

Подальший розвиток Румунії номенклатурні реформатори уявляли собі за типом радянської перебудови. Проте політична смерть і розвал РКП, яскраво виражена антикомуністична (не лише антидиктаторська) спрямованість виступів населення зламали всі їх розрахунки. В 90-х рр.

у Румунії з'явилася така кількість партій, що на кожних виборах їх нараховували сотні [24, с. 37]. Майже у кожній з них экс-комуністи переважали чи майже переважали, адже до 1989 р. у РКП було 4 млн. членів на 21 млн. населення країни, що вказувало на високий статистичний рівень політизованості суспільства і політичної участі громадян (кожний п'ятий житель країни був комуністом, а враховуючи демографічний віковий статус дітей, то, приблизно, кожний 3-4-й). Інша справа, чи були вони і наскільки політично свідомі. Втім, слід відзначити сам факт змін їх поглядів, що найперше виявився у назвах більшості нових партій, які містили епітети «соціальна» і «соціалістична» [3, с. 179].

Вже в 1989 р. у руслі загальної регіональної традиції, в країні відродилася автентична Соціал-демократична партія Румунії (СДПР) і заявила про спадкоємність і зв'язок з першою румунською соціал-демократією, яка діяла з 1893 р. до заборони у 1948 р. [20, с. 51]. На I з'їзді у січні 1990 р., партія була аморфною організацією. Згодом кількість членів партії, що підтримували її фінансово, зросла до 5-7 тис. СДПР – консультативний член Соцінтерну. Крім СДПР, у країні були й інші партії, з претензією на назву «соціал-демократична».

До 1995 р. СДПР входила до складу коаліції Демократична конвенція Румунії (ДКР), що об'єднала 17 партій. Із 330 місць у Палаті депутатів коаліція мала 109 (з них СДПР – 10), а з 141 місця у Сенаті – 46. Кількість місць СДПР вказує, що вона загубилась серед коаліції. Лідером поступово стала Демократична партія Румунії (ДПР), яка мала, відповідно, 43 і 18 місць. ДПР – партія крайнього лібералізму, але з 1995 р. посилила соціал-демократичну орієнтацію, пропагуючи агітацію за прискорення реформ. Ідейні зміни дали змогу її лідеру П. Роману, експрем'єру і кандидату на посаду президента (1996), вважати партію соціал-демократичною й домовитись з СДПР [3, с. 180] про об'єднання. Партії утворили Соціал-демократичний союз (СДС), в який СДПР внесла ідею, а ДПР – практику політичної участі.

Соціалістична партія праці (СПП) – спадкоємиця РКП теж мала міцне соціал-демократичне ядро, 13 голосів у Палаті депутатів, і 5 у Сенаті. Лідер партії І. Вердец і депутати займали послідовну антинатовську позицію, вважаючи, що питання присутності іноземних військ в Румунії має вирішувати референдум, а не парламент [2, с.163]. У 1996 р. на національній конференції СПП першого заступника голови партії А. Пеунеску висунули кандидатом на посаду президента. У минулому наближений до Чаушеску поет, він оспівував його «золотий вік», а потім очолив парламентський блок – «Національна партія», з націоналістичних і лівих фракцій і заявив, що Румунія обере «третій шлях» між капіталізмом і соціалізмом – шлях демократичного соціалізму [4, с. 120].

Нова влада Демократичного фронту національного порятунку (ДФНП) на чолі з І. Ілієску спочатку не включала у програмні заяви будь-які згадки про соціалізм, навіть «оновлений», «демократичний», «з

людським обличчям», чи «соціалістичний вибір». Але реформістські фракції РКП, як провідна сила ДФНП, наполегливо вели свою лінію і створили Партію соціальної демократії Румунії (ПСДР). Вона вийшла зі складу ДФНП після його розколу в 1992 р., а в 1993 р. вже була одним з чотирьох членів правлячої коаліції, здобувши до 1996 р. 117 місць у Палаті депутатів і 49 у Сенаті. Програма партії – адекватна соціал-демократичній. Політичні супротивники вважають її відверто комуністичною, хоч ПСДР досить далека від комунізму попередніх років і навіть реформованого комунізму. Лідер партії І. Ілієску, як Президент не міг бути її членом і формально вийшов з ПСДР (до поразки 1996 р.), а для її підтримки йому доводилося дуже гнучко і постійно маневрувати.

Кожна, з соціал-демократичних партій, включала в програмну цілісний підхід до вирішення суспільних проблем, запозичений з досвіду європейської соціал-демократії, ціннісні установки, принципи і методи діяльності, прагнучи одночасно реалізувати дві основні цінності соціал-демократії – свободу і соціальну справедливість; поєднати їх з правом приватної власності і ринком, правом людини вільно розпоряджатися своїм потенціалом у ринковій економіці. Вони виступали проти монополізації ринку, за встановлення на приватних і державних підприємствах порядку, гідних людини умов праці, включаючи тривалість робочого дня і відпустки, соціальне страхування, пенсійне забезпечення, участь найманих робітників в управлінні як співвласників підприємств, шляхом придбання пільгових акцій; декларували бажання поєднати механізми ринкової економіки з принципами соціальної держави; солідарні відносини між людьми, соціальними групами та етнічними меншинами у державі. На жаль, більшість цих положень залишилися на папері, але й те, що їх декларували в країні, яка лише звільнилася від жорсткої регламентації життя людини, позитивно впливало на суспільну свідомість.

Отже, партії соціал-демократичного напрямку Румунії в складних умовах системної трансформації певним чином сприяли становленню демократичного режиму, робили свій внесок у боротьбу з наслідками тоталітаризму. Тож у протистоянні різних концепцій суспільного розвитку Румунії, як основні альтернативи, виділилися соціал-демократична і ліберально-демократична, ідейно ближчі, ніж інші. Це – наступна особливість політичного режиму Румунії. Соціал-демократична програма ФНП містила елементи ліберально-демократичної концепції режиму. Втім, еволюція уряду ФНП у бік лібералізму була такою стрімкою, що захопила зненацька історичні партії націонал-цараністів і націонал-лібералів. Доволі специфічна ситуація склалась у Румунії, коли лідери парламентської опозиції націонал-лібералів, критикували кабінет П. Романа не за суть реформ, а за швидкі темпи змін. І це тоді, коли в країнах ЦСЄ, навпаки, уряди зазвичай критикували і змушували пода-

вати у відставку, за зволікання з реформами і гальмування розбудови нового режиму.

Вкажемо, що з 1989 р. жодна партія – з тих, що підтримували ФНП, чи з опозиції – не протиставила платформі ФНП власну альтернативну програму. Подібність програмних цілей і завдань привела до того, що у вищих колах ФНП певний час існувала ідея формування широкого громадського руху всіх політичних партій і досягнення національного консенсусу на основі платформи ФНП. У запущеному в ЗМІ гаслі про «оригінальну демократію» вбачався спільний виступ на майбутніх виборах усіх партій під «дахом» ФНП. Розбіжності між ФНП і опозицією в 90-х рр. існували не у сфері програм, а в питанні про ставлення до комуністів і номенклатури колишнього (і чинного) режиму. Так, нова влада перебувала під постійним прицілом критики опозиції. З цим пов'язане і гостре питання про не легітимність нової влади, яке опозиція дискутувала аж до виборів 1996 р.

Перші демократичні вибори 1990 р. значно вплинули на демократизацію політичного режиму в країні. Їх результати загострили внутрішню партійну боротьбу в правлячому ФНП і опозиційних партіях. В останніх зростає кількість ідейних розколів, що привело до появи нових організацій. Розкол НЛП спричинив утворення нової партії – НЛП - Молодіжне крило. Протистояння у НЦХДП загострило внутрішній конфлікт між старшою та молодіжною генерацією, і з неї вийшли Незалежна НЦХДП (з центром у м. Крайова), Націонал-цараністська партія і Націонал-цараністська партія-лінія Маніу-Міхалаке. Процес утворення нових опозиційних партій, блоків і коаліцій набув перманентного процесу і, до певної міри, засвідчив якісний стан політичного режиму суспільства. Так, масовий рух Громадянський форум, разом з групою інтелігенції, яка вийшла з ФНП, на I з'їзді трансформувалася в партію з цією ж назвою. Ряд партій створили опозиційну Конвенцію за встановлення демократії. Таку «дитячу хворобу росту» пережили й інші партії країни: Ліберально-демократична партія соціальної справедливості, Партія румунської свободи і демократії, Республіканська партія єдності румунів, Конституційно-демократична партія, Партія християнсько-демократичний союз Румунії (м. Тімішоаре), Екологічна демократична партія, Румунський демократичний фронт, Партія Республіканський Союз, Партія християнського союзу Румунії, Партія демократичної єдності, Демократична партія Румунії тощо [4, с. 120].

Хоч ФНП діяв у цій складній ситуації доволі обережно, але помилився, заявивши, що розглядає себе як тимчасову владу, орієнтовану на підготовку вільних демократичних виборів. Заява викликала тривалі, масові соціальні конфлікти в Румунії, і ФНП змінив рішення, вказавши, що піде на парламентські і президентські вибори разом з іншими силами. ФНП реструктурували в політичний рух, а його лідери – номенклатурні реформатори, знайшли плацдарм на час виборів і зручний приту-

лок для екс-комуністів. Розгубленість і невпевненість лідерів ФНП зникли після рішення про ставлення до ідеології неокомунізму (про це лідери опозиції заговорили ще після перевороту). Адже новий політичний режим у Румунії впроваджував ФНП, який прийшов до влади випробуваними комуністичними методами, що не додавало йому поваги суспільства. Водночас слід пам'ятати, що в умовах Румунії іншого шляху не було і цей факт ще однозначно не визначав «комуністичність» лідерів ФНП. Втім, тут була можлива революція, що згодом і підтвердилося.

У визначенні ідентичності соціал-демократичних партій Румунії важливу роль відіграло їх ставлення до приватизації, яка була надто складною. В країні не було політичної волі до приватизації, процеси відбувалися не легітимно, набираючи масових розмірів. Ніщо не заважало «перетіканню» і концентрації державної власності і коштів у руки «великих підприємців», здебільшого колишніх керівників державних підприємств. Важливо, що колишня номенклатура, формально ототожнивши себе з цілями ФНП (опортуністам це легко), теж «перетекла» у його територіальні ради – місцеві органи нової влади, створили зручні позиції для блокування і саботажу будь-яких прогресивних, але не зручних для неї рішень, що приймалися центральною владою та для здійснення тиску на владу.

У 1995 р. на національній конференції ПСДР Президент І. Ілієску закликав партію повернутися обличчям до громадянина і припинити зловживання та корупцію. Делегати теж вважали, що партія повинна боротись з цим явищем, адже її провідних діячів звинувачували у збагаченні. У прийнятій платформі зазначалося, що ПСДР – національна лівоцентристська партія, яка виступає за побудову сучасного демократичного, квітучого суспільства в Румунії; за соціальну справедливість і професійну компетентність, ринкову економіку і політичний плюралізм, права людини і соціальну державу. Вона підтримувала парламентську республіку і національну єдність, важливість соціально-економічних реформ в інтересах суспільства, при введенні приватної власності в адекватних формах [5, с. 100].

До виборів 1996 р. у Румунії було 200 політичних партій, які концентрувались навколо ідеології лібералізму, соціал-демократії, християнської демократії й екологічного руху. Поява такої значної для невеликої країни кількості партій – закономірна в суспільстві, яке намагалось перейти від тоталітарної диктатури до демократичного режиму. Це була реакція громадян на раптове зникнення сили, що придушувала політичний і ідеологічний плюралізм та нав'язувала штучну єдність; на відсутність у період диктатури будь-яких форм суспільної самоорганізації. Нагадаємо, що в основі плюралізму на першому етапі змін лежали не стільки відмінності в реальних об'єктивних інтересах соціальних груп, скільки особисті прагнення та амбіції політиків. Хоч, в умовах Румунії вибуховий характер появи партій і формувань зумовлювало ще й те, що

ФНП, прагнув повною мірою використати сприятливу для себе ситуацію, призначав найкоротші терміни для підготовки до виборів.

Парламентські і президентські вибори 1996 р. були перевіркою сил для партій, які готувалися до електоральної участі. Майже сім років постійного перебування при владі І. Ілієску і ПСДР (під різними назвами – Фронт національного порятунку – Демократичний фронт національного порятунку – Партія соціальної демократії Румунії), не дали позитивних змін суспільству. Країна не пододала політичної й економічної кризи. Мізерні економічні здобутки, постійне падіння рівня життя, політичні скандали і звинувачення в корупції викликали різке падіння рейтингу Президента і ПСДР. Однак, ПСДР вдалося збільшити кількість членів з 90 до 200 тис. І. Ілієску хоч і називав себе «Президентом усіх румунів», але фактично стояв на позиції ПСДР і балотувався як кандидат цієї партії [5, с. 101].

Навесні 1996 р. розпочалась жорстка пропагандистська війна між політичними силами, які претендували на перемогу на осінніх виборах. Перший етап її був пов'язаний зі звинуваченнями І. Ілієску в насильницькому захопленні влади. Він нібито організував страту Н. Чаушеску, щоб позбутися небажаного свідка, і самочинно, ніким не уповноважений, очолив Раду ФНП, ставши, таким чином, узурпатором влади. Відкидаючи звинувачення, служба безпеки Президента заявила, що «в зв'язку з домислами, які останнім часом поширюють деякі особи і преса щодо румунської революції і особливо легітимності Ради Фронту національного порятунку, що взяв на себе політичну відповідальність і прийняття рішень, ми публікуємо стенограму РФНП від 27 грудня 1989 р. Прочитавши її, читач сам відрізнити правду від наступних інтерпретацій, які складають постреволюційний фольклор, що служить очевидним політичним і передвиборним інтересам» [27, с. 186].

Восени це питання виникло знову, і ПСДР вимушена була відповісти. Доповідь сенатської комісії з вивчення грудневих подій 1989 р. в Румунії стала вагомим засобом політичної боротьби перед виборами. Члени комісії, які майже сім років займалися вивченням справи, не мали спільного рішення щодо оцінки тих подій. Група senatorів на чолі з С. Ніколаеску подала варіант доповіді, за яким у грудні 1989 р. у країні відбулася народна революція, яка зірвала плани закордонних спецслужб, що планували вторгнення в Румунію. Представники опозиції в цій комісії, очолювані сенатором В. Габріелеску, мали свій варіант доповіді, в якому погоджувалися з тим, що режим Н. Чаушеску був повалений у ході народної революції, але вказували, що результати революції привласнив «другий ешелон» комуністичної номенклатури на чолі з І. Ілієску.

У листопаді 1996 р. ЗМІ повели війну не компроматів, а опитувань, надаючи великої ваги конфліктам між можливими союзниками І. Ілієску і П. Романом, а не противників – І. Ілієску і Е. Константінеску, що, зреш-

тою, став Президентом. Кількість партій, що одержали місця в парламенті, скоротилася з 8 до 6. У порівнянні з 1992 р. ПСДР втратила 4-5% і набрала лише 21% голосів, а ДКР, яка здобула владу, додала 10%. Аналітики пишуть, що голоси ПСДР «відійшли» до СДС, «Великої Румунії» і СРПР. Основним гаслом передвиборчої кампанії «анти-Ілієску», було його навчання в СРСР. Е. Константінеску і П. Роман казали, що він «закоханий у московській молодості» [3, с. 188].

Західна преса підкреслювала, що обрання Е. Константінеску означало, що посада президента і парламент перейшли під контроль правого центру, що революція, яка розпочалася в 1989 р. насильницьким поваленням диктатора, завершилась. Зокрема, «Файненшл таймс» вказувала, що в Румунії, як і раніше, існують глибокі відмінності між етнічними групами, молоддю і тими, хто відчайдушно прагне адаптуватися до ринкових змін, населенням міст і сіл, відрізаних від сучасного світу поганими засобами зв'язку. Вважалося, що перед Президентом стоїть важке завдання – утримати разом коаліцію з 15 правочентристських угруповань, які вражені суперечками – міжособистісними і внутрішньополітичними. ДКР пообіцяла укласти «контракт з Румунією» на зразок американського, для проведення швидких економічних і політичних реформ, боротьби з корупцією, усунення бар'єрів у діяльності приватних підприємств, удосконалення системи соціального забезпечення та скорочення податків. Новий уряд вважав, що така політика зміцнить шанси країни на вступ до НАТО. Газета «Гардіан» писала, що перемозі Е. Константінеску, який традиційно користувався популярністю в Бухаресті та гірських районах Трансільванії, сприяв «перехід на його бік» виборців із сіл, які пригнічувалися масштабною колективізацією при комунізмі, й ортодоксальних християн, консервативно налаштованих східних провінцій. Перемогу Е. Константінеску західні ЗМІ називали «оксамитовою революцією по-румунськи», а аналітики вважали, що Румунія на сім років пізніше, ніж її сусіди, позбулася колишніх комуністів. «Фігаро» зазначала, що «поразка образлива для Ілієску, який, протримавшись при владі з 1990 р., програв скромному університетському професорові, що не володіє ні харизмою, ні минулим» [3, 189].

Після виборів 1996 р. у Румунії намітились нові напрями розвитку. Програмною установкою новообраного уряду став прагматизм у поєднанні з імперативом належності країни до європейської цивілізації. Це виявлялося в прагненні країни вступити до НАТО і водночас з'явилися трактування політики незалежності Н. Чаушеску як романтичної. Така «відмова від романтизму» – пріоритет зовнішньої політики нового уряду, який звинувачував соціалістів у стримуванні процесу вступу до НАТО. Президент Константінеску припустився багатьох помилок, що викликало в суспільстві до нього зневіру [18]. Водночас результати листопадових виборів, враховуючи їх несприятливе завершення для ПСДР, чіткіше визначили долю соціал-демократії Румунії: партія реформова-

них комуністів впевнено набирала авторитету, як і аналогічні партії Угорщини та Польщі – через випробування поразкою. Вже наступні президентські та парламентські вибори 2000 р. показали, що ПСДР зуміла згуртуватися і виграла їх, а лідер партії І. Ілієску – знову став Президентом.

Вибір румунського електорату – надання пріоритету І. Ілієску перед іншими кандидатами, незважаючи на попередній досвід його президентства, свідчить про властиві суспільству нестійкі форми політичної культури, чи й певний політичний нігілізм. Сучасна Румунія продемонструвала світові різні взірці протестних типів політичної культури: мітинги, демонстрації, петиції тощо. Через непоступливість ПСДР і відсутність дієвого механізму регулювання політичних розбіжностей, опозиції довелося неодноразово застосовувати засоби «вуличної демократії», щоб домогтися тиску на владу. Про гостроту політичної напруги свідчать антикомуністичні мітинги й акції протесту, що проходили в центрі Бухареста та інших містах країни, спрямовані проти ФНП, уряду і Президента. Навіть результати президентських і парламентських виборів 2000 р., які засвідчили перемогу ПСДР і особисто І. Ілієску, не зняли соціальної напруги та конфліктів. Нове керівництво, яке до виборів намагалось уникати гострої реакції на події в суспільстві, після результатів виборів зважилося на репресивні акції проти демонстрантів.

Ця тактика знайома Румунії, адже уряд Ілієску в перший період правління кілька разів звертався по допомогу до шахтарів, які, прибувши до Бухаресту, вчиняли численні акції насильства. Наводячи «порядок», вони громили штаб-квартири опозиційних партій і редакцій незалежних видань, що виразно вказувало на дійсний задум правлячих кіл країни, які для виправдання своїх дій говорили про «сценарій дестабілізації з метою державного перевороту». Осуд дій румунської влади на Заході, в деяких посткомуністичних країнах та економічні санкції з боку США і ЄС встановили межу толерантності світового співтовариства щодо комуністичних методів боротьби ФНП зі своїми супротивниками. Тому правонаступниця ФНП – ПСДР – з 2000 р. намагалась застосовувати більш демократичні методи і засоби для утримання влади.

У Румунії, як і в кожній країні, значний вплив на політичний режим має тип політичної культури та ті субкультури, які домінують у суспільстві. Адже політична культура вбирає в себе найстійкіші, типові риси, що характеризують політичну свідомість та поведінку основної маси населення. Кожна політична субкультура включає і те загальне, що характеризує домінуючу в суспільстві політичну культуру, і те специфічне, що відрізняє її від інших субкультур. Її особливості зумовлені відмінностями становища різних суспільних груп в економічній та соціальній структурі суспільства, етнічними, расовими, релігійними, освітніми тощо рисами. Досить специфічною в Румунії є молодіжна політична субкультура. Дані соціологічних досліджень, проведених у країні, дають

змогу зробити висновок про наявність суттєвих відмінностей у базових соціальних орієнтаціях молоді та старших поколінь. Для молодіжної субкультури країни, як і на Заході, характерна перевага таких цінностей, як можливість спілкування та якість життя. Натомість, для старших поколінь найціннішим є матеріальний достаток. Наявність політичних субкультур, що відрізняються від загальноприйнятих, тобто фрагментарність політичної культури суспільства, за певних умов може призвести до небезпечної втрати загальнонаціональних ідеалів та цілей, до надання місцевим чи груповим інтересам пріоритетного значення перед інтересами загальнодержавними.

Отже, ставши на шлях переходу від тоталітарного до демократичного суспільства, Румунія, як і інші постсоціалістичні країни, ще не досягла значних успіхів. Зараз можна говорити лише про стадію нестабільності в суспільстві, яка супроводжується ломкою тоталітарних структур і формуванням структур демократичних. У ХХІ ст. країна прагне подолати політичну кризу та економічні труднощі. Об'єктивний аналіз показує, що й після здобуття членства в НАТО та Європейському Союзі, у Румунії ще наявні ознаки тоталітаризму, хоч значно ослаблені. В економічній сфері це – повільний хід реформ, спад виробництва та рівня життя населення. Країна надто повільно долає кризу в економіці. Управлінські структури в державі почали змінюватися під тиском і при допомозі Європейського Союзу вже в перші роки нового століття. Їх стійкість базується на злиденності основної маси населення, що зумовлює консервацію і зміцнення соціально-психологічної установки мало захищених верств суспільства на примітивний колективізм і зрівняльну соціальну справедливість.

Більш помітні зміни в політичній сфері, хоч і вони не носять радикального характеру. Позитивним фактом є становлення демократії в межах багатопартійної політичної системи, але значення цих подій не слід переоцінювати. Адже політичний плюралізм у країні виник в основному за рахунок подрібнення колишньої РКП на менші партії, для яких характерні тоталітарні традиції, що проявляються в реальному політичному житті, незважаючи на всі їх демократичні програми. Важливо ж те, що політичний плюралізм у сучасній Румунії виник не шляхом змін економічних умов життя суспільства, а через деякі ідеальні уявлення про краще суспільство й європейську орієнтацію країни, яка взята частково з до-комуністичної румунської дійсності, а частково з політичної практики країн Заходу [10, с. 67].

Проаналізувавши сучасний рівень розвитку політичного режиму Румунії за його функціональними особливостями (політичною діяльністю і політичною свідомістю лідерів та суспільства на загал), вважаємо, що в державі існує напівконсолідована демократія, і, відповідно, політичний режим тут має і авторитарні, і тоталітарні, і демократичні складові. Можна стверджувати, що Румунія чітко зорієнтована на Захід, як

член Євросоюзу і НАТО, але важко інтегрується в ці міжнародні організації. Нині в Румунії, як і в багатьох посткомуністичних країнах, ситуація вимагає реформування політичної, економічної, правової і духовно-культурної системи. Без цього неможлива стабілізація демократичного політичного режиму, з одного боку, а з іншого – без формування демократичного режиму неможливе реформування соціальних інститутів. Тож політичні сили країни реформістського спрямування повинні прискорювати процеси позитивних змін, підготовку управлінської еліти, здатної мислити і діяти в сучасних умовах, забезпечувати через ЗМІ ідеологічну основу реформ.

Література

1. Бжезинский З. Выбор. Мировое господство, или глобальное лидерство =The choice: global domination or global leadership / Зб. Бжезинский / Пер. с англ. Е. А. Нарочницкой, Ю. Н. Кобякова. – М.: Международные отношения, 2007. – 237 с.
2. Биткова Т. Г. «Левые» в посткоммунистической Румынии // Партии и движения Западной и Восточной Европы: Теория и практика. Проблемно-тематический сборник / РАН ИНИОН; Отв. ред. В.П. Любин. – М.: [б. и.], 1997. – С. 157-175.
3. Бурдяк В. Політична культура країн Європи у контексті інтеграційних процесів / Віра Бурдяк, Наталія Ротар. – Чернівці: Рута, 2004. – 327 с.
4. Довженко Н. Политические силы в постсоциалистических обществах. Румыния / Н. Довженко // Международная жизнь. – 1995. – № 4. – С. 114-128.
5. Задорожнюк Э. Г. Социал-демократия в Центральной Европе / Э. Г. Задорожнюк / Отв. ред. д-р филос. наук Ю. С. Новопашин. – М.: Academia, 2000. – 312 с.
6. История Центрально-Восточной Европы / Н. Алексин, Д. Бовуа, М.-Э. Дюкрё, Е. Ключковский, Г. Самсонович, П. Вандич / Пер. с фр. – Спб.: Евразия, 2009. – 1120 с.
7. Конституция Румынии / [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.concourt.am/armenian/legal_resources/world_constitutions/constit/romania/romani-r.htm
8. Народ Румунії підтримав Президента [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.newsru.ua/world/19may2007/beseku.html>
9. Переизбранный Президент Румынии принесет присягу 21 декабря [Электронный ресурс]. – Режим доступа: // <http://www.rian.ru/world/20091215/199464499.html>
10. Шандру В. Новая Румыния в Европе и мире / В. Шандру // Международная жизнь. – 1990. – № 12. – С. 66-73.
11. Яжборовская И. С. Глобализация и опыт трансформации в странах Центрально- и Юго-Восточной Европы / И. С. Яжборовская. – М.: Academia, 2008. – 378 с.

12. Agh A. The politics of Central Europe / Attila Agh. – L.: Sage Publication. – 1998. – 256 p.
13. Ash T. G. Wiosna obywateli. Rewolucja 1989 widziana w Warszawie, Budapeszcie, Berlinie i Pradze / Timothy Garton Ash; Tłum. Anna Husarska. – Polonia, London, 1990. – 109 s.
14. Barbu D. Monarhia de drept electoral / Daniel Barbu [De resurse electronice] // Ziarul Financiar. – 2005. – 11 octombrie. – De acces modul: <http://www.zf.ro>.
15. Barbu D. Replica absaentă / Daniel Barbu. – București, 1994. – 230 p.
16. Baudrillard J. See The Timisoara Massacre / J. Baudrillard / Transl. by Chris Turner // The Illusion of the End. – Cambridge, UK: Polity Press, 1994. – P. 54-61.
17. Burakowski A. Geniusz Karpac. Dyktatura Nicolae Ceaușescu. 1965-1989 / Adam Burakowski. – Warszawa: I-t Studiów Politycznych PAN, Wyd-wo TRIO, 2008. – 403 s.
18. Criza politica fara sfarsit / [De resurse electronice]. – De acces modul: <http://www.ziare.com/social/romani/criza-politica-fara-sfarsit-1022828>
19. Curtea Constituțională a României. Culegere de decizii și hotărâri 1995-1996. – București. – Editura didactică și pedagogică R.A. – P. 720-895.
20. European Forum for Democracy and Solidarity. Country Update. Romania. 1996. February. – Brussels, 1994-1996. – P. 51-85.
21. Grecu R. Dominația Cabinetului în sistemul politic românesc / Răzvan Grecu // Sfera politicii. – 2000. – № 86. – P. 21-27.
22. Neîncrederea – sentimentul românesc al neființei / [De resurse electronice]. – De acces modul: <http://www.ziare.com/politica/partid/neincrederea-sentimentul-romanesc-al-neființei-1052289>
23. Preda C. Regimul, partidele și sistemul politic din Romnia / C. Preda, S. Sore. – București: Nemira, 2008. – 240 p.
24. Radu M. România in Turmoil: A contemporary History / Martyn C. Radu. – London: I.B.Tauris and Company, 1992. – 216 p.
25. Ratesh N. Romania: The Entangled Revolution / Nestor Ratesh // Introduction by Edward Luttwack. – New York: Praeger, 1991. – 208 p.
26. România, pe marginea prăpastiei? [De resurse electronice]. – De acces modul: <http://www.cotidianul.ro/130427-Romania-pe-marginea-prapastiei>.
27. Ștefan L. N. Partidul Național Țărănesc-Creștin-Democrat. Recrutare și performanță politică / L. N. Ștefan // A-P. Iliescu. Mentalități și instituții. – București: Ars Docendi, 2002. – 234 p.
28. Valorile românilor newsletter. Încrederea în instituții [De resurse electronice]. – De acces modul: [//www.iccv.ro/valori](http://www.iccv.ro/valori)

Стаття надійшла до редакційної колегії 10.08.2016 р.

*Рекомендовано до друку д.політ.н., професором Федорчак Т. П.,
д.політ.н., професором Гоном М.М. (Рівне)*

**TRANSFORMATION OF POLITICAL REGIME
IN ROMANIA: THE DIFFICULTIES OF THE EARLY
TRANSITION TO DEMOCRACY****V. I. Burdiak**

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University;
58012, Chernivtsi, Kotsjubynskyi Str., 2;
ph. +38(050)67-87-627; e-mail: vira_burdjak@rambler.ru*

The article studies the modern level of development of the political regime in Romania, on its functional characteristics (political activity and political consciousness of the leaders and society in general). It is proved that there is a half-consolidated democracy in the state, so the political regime has authoritarian, totalitarian, democratic components. Romania is clearly oriented to the West, as a member of the EU and NATO, but it is difficult for the state to integrate in international organizations. For the stabilization of a democratic political regime, the situation requires further reformation of the political, economic, legal, spiritual and cultural systems.

Key words: *Romania, the political regime, political parties, transformation.*